

Rozdział III

Podstawy metodologii badań własnych

„Metodologia podejścia naukowego służy trzem podstawowym celom, dostarcza reguł komunikacji, reguł wiarygodnego wnioskowania oraz reguł intersubiektywności (możliwości dzielenia się wiedzą). Te trzy systemy reguł pozwalają zrozumieć, wyjaśnić i przewidzieć własne zachowania i własne środowisko w sposób, w jaki inne sposoby gromadzenia informacji (oparty na autorytecie, wierze i rozumie) nie są w stanie tego uczynić”¹.

3.1. Przedmiot i cel badań

Badanie naukowe to proces złożony, który przechodzi przez dużą ilość ważnych etapów do opracowania zgromadzonych materiałów oraz zdefiniowania ostatecznych wyników.

Zanim przystąpimy do badań, ważne jest określenie przedmiotu badań, a także ich cel badań. Jak pisze K. Rabucha *„celem poznania naukowego, a więc i badań naukowych jest wyjaśnienie, przez które rozumie się szacowanie związków między badanymi zjawiskami”²*. Według J. Pietera badanie naukowe to *„ogół czynności do powzięcia i ustalenia problemu, aż do opracowania materiałów badawczych”³*. Podobną definicję badania naukowego podaje Z. Skorny, a mianowicie badanie naukowe to *„ogół czynności i środków umożliwiających wzbogacenie wiedzy o danej dziedzinie rzeczywistości (badania podstawowe), bądź znalezienie sposobów osiągnięcia jakiegoś celu praktycznego (badania stosowane)”⁴*. Z kolei W. Zaczyński pisze, że *„badanie naukowe jest wieloetapowym procesem zróżnicowanych wewnętrznie działań mających zapewnić nam obiektywne, dokładne i wyczerpujące poznanie wybranego wycinka rzeczywistości przyrodniczej,*

---

1 S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985, s. 39.

2 K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s.18.

3 J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków 1967.

4 Z. Skorny, *Prace magisterskie z psychologii i pedagogiki*, za: W. Okoń, tytuł, WsziP, Warszawa 1984. s. 48.

*technicznej, społecznej lub kulturowej. Jest więc postępowaniem regulowanym normami typu prakseologicznego*⁵.

Przedmiot badań to wszystkie obiekty, rzeczy i zjawiska razem z procesami, którym to podlegają a także względem których formułujemy pytania badawcze⁶.

Podobnie stwierdza L. Sołoma, uważa, że przedmiot badań to zjawiska, obiekty lub rzeczy, wobec których chcemy prowadzić badania, bądź takie wobec których chcemy formułować stwierdzenia odnosząc się do pytań badawczych⁷.

Uwzględniając powyższe definicje stwierdzić można, iż przedmiot badań oznacza to wszystko, co wchodzi w skład rzeczywistości społecznej. Odnosi się to sfery materialnej, ideowej a przede wszystkim treści i tematu procesu badawczego⁸. Przedmiotem poznania podjętych badań w pracy dyplomowej jest rozwój emocjonalny dziecka w wieku przedszkolnym w rezultacie udziału w zabawach.

Podstawowym celem badania naukowego jest zdobycie wiedzy maksymalnie ścisłej, maksymalnie pewnej, maksymalnie prostej i ogólnej przy maksymalnej zawartości zdobytych informacji. Biorąc pod uwagę cel badań, w pedagogice wyróżnić można badania: teoretyczne, diagnostyczne lub weryfikacyjne. Najbardziej powszechne z wymienionych to badania diagnostyczne, których celem jest badanie danego stanu rzeczy czy też zdarzenia. Badania te pomagają w szukaniu źródeł, przyczyn, okoliczności oraz uwarunkowań⁹.

Zarówno cel badań ilościowych jak i badań jakościowych jest taki sam, czyli poznanie lub lepsze poznanie zagadnienia, które nas interesuje¹⁰.

Cel jest określeniem bliższym tego, co chciałby badacz osiągnąć w swoim działaniu, do czego zmierza. Praca badawcza jest działaniem ściśle ukierunkowanym na cel, który musi być konkretny, realny i jasny¹¹.

---

5 W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1995, s. 9.

6 A.W. Maszke (2004), *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, WSiP, Warszawa 2004, s. 44.

7 L. Sołoma, *Metody i techniki badań socjologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002, s. 38.

8 J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2005, s. 18.

9 T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 23

10 Tamże, s. 56.

11 W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1995, s. 52.

Celem badań powinno się określić przewidywany oraz pożądaný stan rzeczy, jaki w wyniku działania jednostka chce osiągnąć. Tym samym jest to efekt końcowy, który badający ma zamiar osiągnąć, czy też miejsce, do którego w swoim postępowaniu badawczym zmierza¹².

Według W. Dudkiewicza celem badań naukowych jest dążenie do wzbogacenia wiedzy o osobach, zjawiskach lub rzeczach będących przedmiotem badań¹³.

Celem podjętych badań jest poznanie związku roli zabawy w rozwoju emocjonalnym dziecka w wieku przedszkolnym.

3.2. Problemy badawcze, hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki

Problem badawczy to „*pewne pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie*”¹⁴.

S. Palka problem badawczy definiuje jako pytanie, na które odpowiedź uzyskamy na drodze badań naukowych. Według autora „istotne dla badacza – pedagoga formułującego problemy są wyróżnione w logice rodzaje pytań ze względu na sposób odpowiadania i liczbę odpowiedzi. Wyróżnia się według tego kryterium:

- a) Pytania do rozstrzygnięcia (pytania rozstrzygnięcia),
- b) Pytania do uzupełnienia (pytania dopełnienia).¹⁵”

M. Łobocki problem badawczy określa jako pytanie, na które badający szuka odpowiedzi w trakcie badań naukowych¹⁶.

W pracy dyplomowej wskazano następujący **główny problem badawczy**:
Jak poszczególne zabawy wpływają na rozwój emocjonalny dzieci?

Aby znaleźć odpowiedź na główny problem, wykorzystano następujące **problemy szczegółowe**:

---

12 A.W. Maszke, *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, WSiP, Warszawa 2004, s. 20.

13 W. Dutkiewicz, *Podstawy metodologii badań do pracy magisterskiej i licencjackiej z pedagogiki*, Wydawnictwo Stachurski, Kielce 2001, s. 50.

14 S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1970, s. 55

15 S. Palka *Metodologia badań. Praktyka pedagogiczna*. Wydawnictwo GWP, Gdańsk 2006.

16 M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2000, s. 2

1. Jakie zabawy organizowane są z dziećmi w przedszkolu?
2. Jakie zabawy dzieci w przedszkolu dzieci podejmują z własnej inicjatywy?
3. Jakie zachowania emocjonalne dzieci okazują podczas zabaw?
4. Czy zabawy wpływają pozytywnie na emocje dzieci?

Hipoteza to szczegółowe oraz sprawdzalne oczekiwanie w odniesieniu do rzeczywistości, które wynika z ogólniejszej tezy¹⁷.

Hipotezy poznawcze powinny powstawać dopiero po dokonaniu analizy dostępnego i aktualnego stanu wiedzy dotyczącej danego tematu. Tworząc wszelkie pytania i hipotezy w odniesieniu do tematu, bez zapoznania się literaturą naukową w danym obszarze jest pozbawione sensu¹⁸.

Hipotezy są to pewne domysły, stwierdzenia, które odpowiadają na nasze pytania, nawiązujące do kwestii dlaczego oraz w jakim sensie takie na nie zupełnie inne fakty czy też zdarzenia zachodzą. Opierając się na wcześniej przyjętych założeniach, hipotezy pozwalają nam wyjaśnić zjawiska, procesy i fakty w zakresie nakreślonych przez badającego zagadnień.

Punktem wyjścia do rozpoczęcia badań najczęściej są przypuszczenia i domysły, że pośród różnych elementów zachodzą poszczególne związki, komunikując o zależnościach jakie zachodzą między faktami, jakie badający chce zbadać a także prawidłowościach, zgodnie z którymi takowe fakty zachodzą¹⁹.

W pracy założono w **hipotezie głównej**, że: zabawa pozytywnie wpływa na rozwój emocjonalny dzieci.

W poniższej pracy wyszczególniono szczegółowe hipotezy badawcze, jako założenie, iż:

1. Podstawową formą zabaw u dzieci są zabawy ruchowe.
2. Zabawy edukacyjne rozwijają zdolności dzieci.
3. Zabawom towarzyszą pozytywne emocje u dzieci.

---

17 E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 56

18 J. Sztumski, *Wstęp...*, op. cit., s. 130

19 F. Krzykała, *Metodologia badań i technik badawczych w socjologii*, Koszaliński Ośrodek Naukowo-Badawczy, Koszalin-Poznań 1986, s. 112

4. Zabawa ma pozytywny wpływ na rozwój emocjonalny dziecka.

Definicje zmiennych oraz wskaźników mają bardzo bliski związek z hipotezą badawczą i problemem badawczym. Scharakteryzowanie zmiennej ma na celu ustalenie problemu badawczego a także wyrażenie, które interesujące nas właściwości będą poddane badaniu.

Według Z. Skornego „*zmienna to pewna kategoria zjawisk, których wielkość, intensywność i częstość występowania może ulegać zmianom zależnie od różnych okoliczności.*”²⁰

W literaturze z zakresu metodologii autorzy opracowań chcąc wyjaśnić znaczenie zmiennej często odwołują do J. Brzezińskiego, który uważa, że „*jeżeli o danej własności możemy powiedzieć, że przyjmuje ona różne wartości, to jest to zmienna*”²¹.

W badaniach pedagogicznych najczęściej stosuje się podział zmiennych na podstawie kryterium związku badanej zmiennej z innymi zmiennymi, są to:

- zmienne zależne
- zmienne niezależne.

Zmienna zależna to zmienna, która jest przedmiotem badań oraz która ma związek z innymi zmiennymi określonymi w pracy. Natomiast zmienna niezależna, to zmienne od których ona zależy i która oddziałuje na nią²². Stwierdzić można także, że zmienne zależne są bezpośrednim bądź chociażby pośrednim zmiennych niezależnych²³.

Po ustaleniu zmiennych kolejnym etapem w sprecyzowaniu problemów badawczych jest określenie wskaźników dla zmiennych. Bez objaśnienia wskaźników weryfikacja hipotez badawczych byłaby niemożliwa.

Według T. Pilcha wskaźniki w badaniach to „*próba uszczegółowienia głównego ich przedmiotu – problemów badawczych, jakie zamierza rozwiązać i*

---

20 Z. Skorny, op. cit., s. 48

21 J. Brzeziński, *Elementy metodologii badań psychologicznych*, PWN, Warszawa 1984 s. 22

22 Tamże, s. 24

23 M. Łobocki, op. cit., s. 134

hipotez roboczych, jakie pragnie potwierdzić lub odrzucić. Są nimi: podstawowe cechy, symptomy, przejawy charakterystyczne dla badanego faktu, zjawiska.²⁴”

Zmienna zależna w poniższej pracy to natomiast zmienne niezależne to:

- dzieci w wieku przedszkolnym,
- środowisko rodzinne
- środowisko przedszkolne.

Zmienne oraz ich wskaźniki opracowane do tematu pracy przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Zmienne i ich wskaźniki

Lp.	Zmienna niezależna	Wskaźniki	Sposób wyrażania
1.	<u>Dziecko w wieku przedszkolnym</u>		
1.1.	Wiek dziecka	• 3 lata • 4 lata, • 5 lat, • 6 lat.	liczby i procenty
1.2.	Płeć dziecka	• dziewczynki • chłopcy	liczby i procenty
2.	<u>Środowisko rodzinne</u>		
2.1.	Wykształcenie rodziców	• podstawowe • zawodowe • średnie • wyższe	liczby i procenty
2.2.	Miejsce zamieszkania	• miasto • wieś	liczby i procenty
3.	<u>Środowisko przedszkolne</u>		

²⁴ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977 s. 51.

3.1.	Cechy nauczyciela wychowania przedszkolnego		
3.1.3.	Staż pracy przedszkolnej	• do 5 lat • 5-10 lat • 10-20 lat • powyżej 20 lat	liczby i procenty
3.1.4.	Przygotowanie do pracy nauczyciela przedszkolnego	• Studium nauczycielskie • licencjat • magister • inne	liczby i procenty
3.	<u>Wpływ zabawy na rozwój emocjonalny dziecka</u>		
3.1.1.	Radość	• śmiech • podekscytowanie • szczęście • pomaganie innym • chęć zabawy • dzielenie się zabawkami • podskakiwanie • przyklaskiwanie	liczby i procenty
3.1.2.	Zachwył	• zdumienie • krzyk • intensywne klaskanie	liczby i procenty
3.1.3.	Zdziwienie	• otwieranie ust • stanie bez ruchu • duże oczy • oniemienie • krzyk	liczby i procenty

3.1.4.	Rozczarowanie	• płacz • przygnębianie • słowne wyrażanie żalu • zawiedziony wyraz twarzy	liczby i procenty
3.1.5.	Smutek	• przygnębianie • niechęć do rozmowy • poczucie winy • zabawa w samotności	liczby i procenty
3.1.6.	Gniew	• nieposłuszeństwo • agresja słowna • agresja fizyczna • przeszkadzanie w zabawie innym • irytacja w stosunku do innych dzieci	liczby i procenty
3.1.7.	Lęk	• płacz • wstyd • niechęć do zabawy z innymi dziećmi • nieufność	liczby i procenty

Źródło: opracowanie własne.

3.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Głównym celem pracy badawczej jest dokładne poznanie danego rodzaju zjawisk. Wobec tego badający stosuje niejako kluczowe metody, techniki oraz narzędzia badawcze. Metoda badań to grupa uzasadnionych teoretycznie czynności

konceptyjnych i instrumentalnych, które obejmują całość działań badacza, który dąży do rozwiązania przedstawionego problemu naukowego²⁵.

W literaturze spotkać można różnorakie definicje i techniki badawczych. J. Grzesiak wyróżnia następujące badania: sondaż diagnostyczny, eksperyment pedagogiczny, monografia pedagogiczna, metoda indywidualnych przypadków oraz metoda analityczna (historyczna i porównawcza)²⁶.

W badaniu wykorzystano **metodę sondażu diagnostycznego**, a wykorzystaną techniką jest badanie **ankietowe**.

„Ankieta to technika gromadzenia informacji, która polega na wypełnianiu przez badanego, w sposób najczęściej samodzielny, specjalnych kwestionariuszy o zazwyczaj wysokim stopniu standaryzacji bez obecności ankietera lub rzadziej przy jego obecności”²⁷.

Określenie „ankieta” odnosi się do gromadzenia informacji przy użyciu pytań adresowanych do różnych osób, za pośrednictwem drukowanej listy pytań zwanej też kwestionariuszem, bez udziału ankietera. Zdaniem M. Łobockiego, badania ankietowe opierają się na zadaniu ankietowanemu pytań zawartych w kwestionariuszu oraz prośbie o udzielenie odpowiedzi w formie pisemnej. Pytania zadawane są głównie w formie pisemnej, przeważnie z wykorzystaniem drukowanego kompletu pytań oraz instrukcji, nazwanego kwestionariuszem. W większości badania ankietowe są anonimowe, dlatego też wypowiedzi ankietowanych osób można traktować jako szczere i otwarte. Tak więc są one niezbędne do badań nad zagadnieniami, wymagającymi spraw osobistych ankietowanych, drażliwych a nawet intymnych²⁸.

M. Łobocki pytania sondażowe dzieli na:

- pytania otwarte, to takie które pozostawiają swobodę odpowiedzi oraz nie sugerują respondentom możliwych odpowiedzi;
- pytania zamknięte, takie które dają do wyboru możliwe odpowiedzi. Inaczej pytania te nazywane są kafeteryjnymi, wieloalternatywne lub kategoryzowane. Ponad to wyróżnia się pytania:

---

25 T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 2000, s. 116

26 J. Grzesiak, *Statystyka w metodologii badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Wydział Pedagogiczno-Artystyczny UAM, Kalisz 1996, s.53.

27 T. Pilch, T. Bauman, *Zasady...*, op. cit., s. 96

28 M. Łobocki, *Metody...*, op. cit., 2000, s. 232-258

- alternatywne, rozpoczynają się zazwyczaj od partykuły „czy” oraz mają zazwyczaj charakter dwudzielny: tak/nie. Pytania te nazywane są także dychotomicznymi, rozstrzygnięcia lub dwuczłonową odpowiedzią;
- dysjunktywne, pytania te wymagają wyboru spośród kilku możliwych odpowiedzi, lecz wybór odnosi się stale tylko do jednej odpowiedzi z kilku gotowych
- koniunktywne, to pytania z więcej niż dwiema odpowiedziami, wymagają one wybrania więcej niż jednej z podanych odpowiedzi, respondenci zaznaczają tyle odpowiedzi, ile poleca wybrać ankieter;
- pytania półotwarte, są pośrednią formą pomiędzy pytaniami otwartymi i zamkniętymi. Mają one charakter pytań otwartych jak i zamkniętych. Pytania półotwarte dają możliwość wyboru spośród przewidzianych z góry odpowiedzi, a także jednocześnie umożliwiają one swobodne wypowiedzi badanych osób na temat jaki został zadany w pytaniu²⁹.

A.W. Maszke ankiety podzielił na pisemne i ustne. Ankiety pisemne to takie jak: audytoryjne, prasowe oraz pocztowe. Zadaniem autora kwestionariusz, to „*arkusz papieru z wydrukowaną listą pytań służących do zbierania informacji. W trosce o wysoką jakość zebranych danych, kwestionariusz powinien zawierać pytania merytorycznie uzasadnione i dostosowane do problematyki badawczej*”³⁰.

Celem opracowanego kwestionariusza ankiety na potrzeby badań, było zbadanie wpływu zabawy na rozwój emocjonalny dzieci. Kwestionariusz ankiety został skierowany do nauczycieli oraz rodziców dzieci przedszkolnych. Kwestionariusz składa się z metryczki, pytania socjodemograficzne a także z 27 pytań dotyczących tematu pracy.

Pierwsza część to dane na temat środowiska zatrudnienia, stażu pracy na stanowisku zawodowym, wykształcenia.

W drugiej części, właściwa znajdują pytania w większości z zaproponowaną odpowiedzią, na które wymagano odpowiedzi właściwej dla badanego. Pozostałe pytania wymagały pisemnej oraz samodzielnej odpowiedzi.

---

²⁹ M. Łobocki, *Metody...*, op. cit., s. 251-255

³⁰ A.W. Maszke, *Metodologiczne...*, op. cit., s. 234-237.

Przeprowadzone ankiety były anonimowe, dzięki temu pozwoliło to na uzyskanie szczerych odpowiedzi a także swobodnego i spontanicznego wyrażania osobistej opinii na dany temat.

M. Łobocki metodę obserwacji podzielił w następujący sposób:

- techniki obserwacji standaryzowanej, jest to technika obserwacji skategoryzowanej oraz technika próbek czasowych;
- techniki obserwacji niestandaryzowanej, czyli technika obserwacji dorywczej, technika próbek zdarzeń, technika obserwacji fotograficznej, technika dzienników obserwacyjnych.

W zależności od kryterium podziału istnieją różne rodzaje obserwacji. Przyjmując za podstawę kryterium czasu wyodrębnić można pod tym względem obserwację próbek czasowych oraz obserwację ciągłą. Przyjmując za kryterium treść obserwacji, wówczas obserwacją jest całościowa lub częściowa. Obierając za kryterium liczby przedmiotów, wtedy obserwacja jest jednostkowa, dotyczy ona pojedynczych zdarzeń, zjawisk lub osób, może być też grupowa lub kompleksowa. Innym kryterium może być także sposób obserwacji, rozróżnia się:

- obserwację bezpośrednią, kiedy to badać osobiście prowadzi ją oraz rejestruje swoje spostrzeżenia
- obserwację pośrednią, kiedy to materiał badawczy gromadzony jest przez większą liczbę osób (taka obserwacja praktykowana jest przy badaniach większych społeczności)³¹.

W badaniu przeprowadzono **metodę obserwacji**, stosując technikę częściową, jednostkową, bezpośrednią oraz próbek zdarzeń podczas hospitacji zajęć w wybranych grupach wiekowych w przedszkolu. Na potrzeby badania został przygotowany arkusz obserwacji.

3.4. Organizacja i przebieg badań

Badania naukowe to proces wieloetapowy. Poniżej przedstawione zostały określone etapy badań:

Etap:

---

³¹ W. Dutkiewicz, *Podstawy metodologii...*, op. cit., s. 90.

- **I:** poszukiwanie literatury przedmiotu, studia nad literaturą oraz gromadzenie cennych informacji związanych z tematem pracy.
- **II:** stworzenie planu pracy, określenie celu głównego oraz wyodrębnienie hipotezy
- **III:** opracowanie teoretyczne rozdziałów I i II.
- **IV:** przygotowanie koncepcji metodologicznej oraz stworzenie narzędzi do badań.
- **V:** przeprowadzenie badań wykorzystując metodę ankiety, które składały się z
  - Przekazanie nauczycielom narzędzi badawczych
  - Uzyskanie zgody dyrektora placówki do przeprowadzenia badań metoda obserwacji
  - Czas na uzupełnienie ankiety
- **VI:** analiza zebranych wyników, opracowanie ilościowe i jakościowe oraz ich interpretacja.

Wzór kwestionariusza ankiety oraz arkusz obserwacji został dołączony do aneksu pracy.

Badania z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety objęto 30 chętnych nauczycieli oraz 30 rodziców. Obserwację zachowań emocjonalnych podczas zabaw, przeprowadzono na grupie 20 dzieci, przy wykorzystaniu przygotowanego wcześniej arkusza obserwacji.

